

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 55, Ekim 2017, s. 523-533

Yayın Gelif Tarihi / Article Arrival Date
05.08.2017

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
20.10.2017

Gamze YÖNAL

Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı
gamzeyonal@gmail.com

Doç.Dr Mutlu TURKMEN

Bartın Üniversitesi, Beden Eğitimi ve spor Yüksek Okulu Rekreasyon Bölümü
turkmenm@yahoo.com

TÜRK KÜLTÜR YAŞAMINDA OKÇULUK

Öz

Bu çalışmanın amacı, ok ve yayın Türk kültüründeki yerini ve okçuluğun Türk kültüründeki yansımaları tespit etmektir. Araştırmanın amacını gerçekleştirmek üzere konunun ele alınması ve incelenmesinde, öncelikle kapsamlı alan yazın taraması yapılmış ve derinlemesine irdelenmesi planlanan okuma havuzu oluşturulmuştur. Bu havuzun içerisinde ok ve yay ile ilgili çeşitli değişkenleri içerisinde barındıran kitap, makale ve tezler yer almaktadır. Bu araştırmanın ana maddelerini ise ok ve yayın tür ve kullanım alanları ile genelde Türk-İslam toplulukları ve devletlerinde özelde ise Osmanlı Devletinde ok ve yayın yeri ve önemi oluşturmaktadır. Bu maddelerin derinlemesine ortaya konulabilmesi için bu araştırma, derleme çalışması modeline göre tasarlanmıştır. Bu çerçevede bu çalışmada, ok ve yayın Türk- İslam kültür yaşamında merkezi bir öneme sahip olduğu, okçuluğun basit anlamıyla bir sportif faaliyet ya da savaş unsuru olmakla kalmayıp, aynı zamanda esaslı bir ahlaki eğitim ve nefis terbiyesi vasıtası olduğu, ayrıca eşitliğin ve kardeşliğin simgesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ok, yay, okçuluk, Türk Kültürü

ARCHERY IN TURKISH CULTURAL LIFE

Abstract

The aim of this research was to determine the place of arrow and bow in Turkish culture, and reflections of archery in Turkish cultural life. In order to reach this aim, the related literature was deeply scanned, and a reading list was prepared for close reading. This list was composed of various theses, articles, and books which included elements of archery or some variables of arrow and bow. The main contents of this research are the types of arrow and bow, their usages, the importance of archery in Turkish-Islamic societies and states, and more specifically in Ottoman Empire. In order to lighten these contents, this research was designed as a review article. As a conclusion of this research, it was pointed out that arrow and bow had a very central place in Turkish Cultural life, and was accepted as main instruments of moral education and self-discipline, and also a symbol of equality and brotherhood, rather than being simply a sports branch or a military element.

Keywords: Arrow, bow, archery, Turkish culture

GİRİŞ

Türk tarihine bakıldığında, insanlar asırlarca hayatlarını çeşitli şekillerde idame ettirme yolları aramış ve bulmuşlardır. Dolayısıyla var olma mücadelesi içerisinde, kültürel bir takım tarihe dayalı günümüze aktarılan özelliklerden bahsedebiliriz. Bu nedenle Türk kültüründe var olan günümüze aktarılan yaşantıların derinlemesine incelenmesi önem arz etmektedir (Öztuna, 1998). Geçmişten günümüze varlığı olan nesnenin, yaşantının veya alışkanlıklarının kültür çerçevesi içerisinde incelemek, öncelikle kültürün ne olduğu, öneminin ortaya koyulmasıyla anlamlı hale gelebilecektir. Kültürle ilgili tanımlar incelendiğinde bir toplumun ya da bütün toplumların birikimle oluşmuş uygarlığı, hatta toplumun kendisi, sosyal süreçler sonucunda oluşmuş bütün, hatta bilimsel dayanağı olan antropolojik, sosyolojik, ekonomik ve sayılamayan disiplinleri içinde barındırma özelliklerini taşımaktadır (Güvenç, 2003; Vatandaş, 2004). Bu tanımlamalardan görüleceği üzere kültür yaşamın her alanını kapsadığı açıktır. Kültür bir bakıma insanoğlunun doğayla ve birbirleriyle girmiş oldukları etkileşim süreçleri sonucunda ortaya çıkardıkları her şeydir. Diğer bir ifadeyle zaman değişkenini sınımlı, sembol, inanç, düşünce veya yaşayış biçimidir (Uğurlu,2010; Karadeniz, 2007). Kültürle yakından ilişkili olarak gelenek kavramı da tanımlanması gereken bir husustur. Daha çok aile, devlet, sosyal işler, din, sanat, edebiyat ve bilim alanlarında dile getirilen gelenek kavramı tipik olarak toplumsal bir grubun ortak mirasının parçası olarak görülen bazı kültür unsurları biçiminde tanımlamak mümkündür. Tüm bu bilgilerden hareketle araştırmanın temelini kültürel bir miras olan ok ve yay oluşturmaktadır. Araştırmada ,Dünyada, Türkler ve İslamiyet'te ok ile yay, Osmanlı devletinde okçuluk, spor kültürünü yaşatan bir örnek: ok meydanı, ok ve yay çeşitleri, okçuluk adabı ve ok meydanlarında kurallar, Osmanlı İmparatorluğu'nda okçuluk sporu ve çeşitleri başlıkları içerisinde ok ve yayın Türk Kültüründeki yerini ve okçuluğun kültürümüze yansımaları tespit etmek amaçlanmıştır.Araştırmanın amacını gerçekleştirmek üzere araştırma, konunun ele alınması ve incelenmesi için derinlemesine literatür taraması yapılarak derleme çalışmasına göre tasarlanmıştır.

Okçuluğun önem ve tanımı

Okçuluk Türk ve İslam tarihinin vazgeçilemez yaşam parçası ve kültürü olagelmıştır. Dolayısıyla tarihteki yerinden önce ne olduğu, günlük hayattaki kullanımını ortaya koymak gerekmektedir. Türk dil kurumunun genel Türkçe sözlüğünde okçuluğun iki tanımı yer almaktadır. Bunlardan ilki daha çok zanaat işi olarak: ok yapma veya satma işi biçiminde tanımlanmaktadır. Bir diğeri ise ok ve yay kullanılarak yapılan bir tür spor etkinliği biçiminde yer almaktadır (TDK., 2005). Diğer taraftan alanyazınında okçuluğun birbirine benzer ancak nüans farklılıklarının barındıran bir takım tanımlamalarına rastlamak mümkündür. Bunlardan bazılarının incelenmesi gerekir: Ucu sivri çubukların, yaylar yardımı ile cansız hedeflere atılması esasına dayanan spor dalına verilen isimdir (Mengütay, 1997, s. 103) tanımına ulaşmak mümkündür. Diğer tanımlar ise bir tür ok atma sanatı olduğu (Sözlük, 1991) tanımıyla sanatsal bir faaliyet olduğu vurgusu dikkati çekmektedir. Oku bir yay aracılığıyla hedefe göndermeyi amaçlayan spor dalı (Spor Ansiklopedisi, 1991, s. 251) tanımı ise yaygın tanımda yer alan spor dalı özelliğine dayandığını ifade etmektedir.

Bu tanımlamalardan hareketle okçuluğun Türk kültüründe: yaşamı devam ettirme, kültürel bir alet olma veya insanların geçimlerini sağlamada yeri ve önemi olduğu görünmektedir. At ile yaşamlarını özdeşleştirmiş eski Türklerde ok ve yay, ulusları taçlandıran unsur olagelmıştır. Moğolların, İskitlerin, Avarların okçu uluslar olarak anılmasını sağlamıştır. Hakan tahtına otururken elinde ok ve yay tutması ise devlet simgesini gösterir niteliğe sahip olduğunun bir kanıtı niteliğindedir. Ayrıca devletin kullandığı damga ve sikkelerde ok ve yay resimlerinin olması önemini göstermektedir. Osmanlı dönemine gelindiğinde ise okçuluğa olan bu ilgi katlanarak artmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda okçuluğun, şenliklerde yabancıların hayranlıkla izlediği bir spor olduğu bilinmektedir (Yücel, 1971). Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında ordunun etkili silahı yay ve ok olduğu karşımıza çıkmaktadır. Ancak 16. Yüzyıl ortalarından başlayarak, okun yerini tüfeğe bırakmaya başlaması ile savaş meydanlarında kullanım nedeni giderek azalmıştır. Ancak okçuluk Türklerin yaşamından hiçbir zaman önemini kaybetmemiştir (Turan, 2015). 20. Yüzyılların başından itibaren ise spor dalı olarak gelişimini sağlamıştır. Okçuluk Risalelerinde '*Burası er meydanıdır, burada Sultanda, dilencide birdir*' sözünün bulunması ve çok iyi bir atıcı olan Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa, Okmeydanılarında kemankeşlere şöyle demiştir: '*Pehlivanlar, benim sadaretim İstanbul' da kaldı, bugün burada sizcileyin bir pehlivanım*' (Acar, 1946, s. 57) sözü spor okçuluğunun önemli bir özelliği olan, atışlarda herkesin eşit olduğunu göstermesi açısından tarihi bir söz olarak kitaplarda yerini almıştır. Türk tarihi irdelendiğinde okçuluğun, diğer ulusların hiçbirinde Türklerdeki kadar benimsenmiş ve sürdürülmüş olmadığı da tarihsel bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünyada, Türkler ve İslamiyet'te Ok İle Yay

Ok ve yayla ilgili arkeolojik buluntular, okçuluğun insanlık tarihinin en eski çağlarına inen, çok uzun bir geçmişi olduğunu göstermektedir. Ok ve yayla ilgili ilk buluntular geç paleolitik çağda (M.Ö. 35000-10000) görülmektedir. Çakmak taşından yapılmış en erken bulunan ok uçları ise Doğu İspanya'da bulunmuştur. Wales Gaerloon adlı bir roma askerinin hun tipi yay yapma özelliğini İngiltere'ye kadar yaydığını, Wales ahalisinin bu sayede ise iyi birer ok kullanıcıları olduğu bilinmektedir (Kurat, 1972, s. 19).

Ülkemizde ise M.Ö. VI. Yüzyıla ait ok uçlarının bulunduğu Sümerler ve Etiler zamanına ait taş kabartma iki resimde hedefe ok atıldığına dair figürler vardır. Türkistan'da Altay Dağları'nda yaylar ve mezarlarda ok uçları bulunmuştur (Özbay, 1992, s. 18). Moğolların Azraili korkutmak

için gökyüzüne ok attıkları, bu sayede hastalarının iyileşeceğine, şamanların ise gökyüzüne ok ve yay aracılığıyla gittiklerine inanırlardı (Göksu 2013, s. 71). Atabeyoğlu'na (1988, s.35) göre, her yıl yapılan ve 3 gün süren şölenlerde bir atlas mendil içine küçük bir hedef çizilir ve 25 adımdan atış yapılırdı. Bu yarışmalara erkeklerle birlikte kadınlar ve kızlar da katılabilir, birinci olan bir hafta süre ile obaya erkekse başbuğ, kadınsa ece ilan edilirdi. 4000 yıl öncede Türk boylarında ok atma ve yarışmalar önemli ve değerli görülmekteydi (Sümer, 1992).

Ok ve yay ile ilgili olarak yapılan arkeolojik çalışmalar; okçuluğun eski çağlardan başlayarak Türklerde ve İslamiyeti benimseyen toplumlarda köklü bir geçmişi olduğunu göstermektedir. At ile yaşamlarını özdeşleştirmiş göçebe toplumlarda ok ve yay, ulusları taçlandıran unsur olmuştur (Arbak, 1965). Bugün Moğolların, İskitlerin, Avarların okçu ulus olma özelliğini sağlamıştır (Eberhard, 1947). Türklerde hakanların tahta çıktığında elinde ok ve yay olması, damgalarında ve sikkelerinde ok ve yay resimlerinin bulunması bu tutkunun bir örneği olduğundan bahsetmiştik. Topkapı Sarayında bu örnekleri görmek geçmişi anlamamızda kolaylık sağlayacaktır. Türklerin en eski çağlardan beri dini inançlarının temelini oluşturan Gök tanrı inancının Jean Paul Roux'a göre en iyi algılanan tek emri savaşmaktır. Aynı zamanda Roux (2010) Türkleri düşman hatlarını dört nala saldırıya geçerek ortaya yaklaştıkları sırada tam üzerine ok atılmaya başlanacağı anda birden dönerek omuzlarının üzerinden part okunu savuran en iyi süvari ve okçular olarak tanımlamıştır. Yaşam tarzı, inanış gibi toplum veya ulusların özelliklerine bakıldığında okçuluğun çok eskilere dayandığı bir kez daha söylenebilir. Kültür mirası zengin olan milletlerin yaşayışlarında ortaya çıkan farklılıklar ok çeşitliliğinden, atış şekillerine, yapılan yarışmalara kadar farklılıklar göstermektedir.

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra ise ok ve yaya olan bakış açısı giderek önem kazanmış, Allah'ın Cebrail eliyle Hz. Adem'e yolladığı bir silah ve Hz. Muhammet'in ümmetine bıraktığı kutsal bir emanet sayılmıştır. '*Ok atılan yer ile okun düştüğü yer arasında size cennetten bahçeler vardır.*' hadisi ise okçuluğun İslam'daki yerine dikkat çekmektedir (Canan, 1979). İslam'da bu kadar değerli görülen bir sporun yapıldığı meydanlarında önemli kılınmasının sebepleri arasında meydanlara sarhoş, abdestsiz ve ayakkabı ile girilmesine izin verilmeyişi göz önüne getirildiğinde, bu hadise benzer olarak ok ve yaya verilen önem ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan ok atmanın sünnet olduğu müellifler tarafından kaleme alınan Kavs-nâmelerdeki Hz. Muhammet'in sözleridir. Bunlardan bazıları şöyledir (Ayanoğlu, 1974, s. 17-19):

- Atıcılığı ve Kuran'ı öğreniniz
- Kim oku ile atışı öğrenir, sonra onu bırakırsa bizden değildir.
- Ok atılan yer ile okun düştüğü yer arasında size cennetten bahçeler vardır.
- Nişan yeri ile hedef arasındaki mesafeyi yürüyen her kimseye her adımı için bir sevap vardır.

Osmanlı Devletinde Okçuluk

Ordunun en etkili silahları arasında yer alan ok ve yay birçok savaşın kazanılmasında etkin rol oynamıştır. Okçuluk ordunun etkinliğini ortaya çıkaran önemli bir araç olduğu için ok yapımı, ok atımı ve eğitimide ortaya çıkmıştır (Tunç, 2000). Günümüzde yabancı bilim adamları tarafından 50 değişik Osmanlı okunun incelenmesi sonucunda Türk okunun kozalaklı ağaçlardan yapıldığı, çok düzgün ve esnek olduğu, uç ve son kısımlarının ince, orta kısmının şişmanca olduğu, okun uzunluğunun ise oku kullanacak kişinin ve okun niteliklerine bağlı olduğu görülmüştür (Afyon ve Tunç, 1997, s.88).

Savaşlardaki önemini ateşli silahların kullanılmasıyla yitirse de, bir spor dalı olarak spor tekkelerinde tekrar kendini göstermiştir. Osmanlı; sanat, sosyal yardımlaşma, tıbbî faaliyet, ekonomik faaliyet, yurt savunması ve cihatta yararlanılan tekkeler kurmuş öyleki fethettiği her yere ise spor tekkeleri kurarak sportif faaliyetleri desteklemiş ve bu tekkeleri yaşatma çabası içerisine girmiştir (Atabeyoğlu, 1991). Sultan Orhan'ın Bursa'da Atıcılar meydanından başlayarak Osmanlı şehrinde birçok ok atışı yapılan ok meydanı tespit edilmiştir. Bunların en meşhuru bugün 'Okmeydanı' diye bilinen Haliç sırtındaki bulunan meydandır (Acar, 1946, s.64-65). Bugün Orhan Gazi'nin birkaç taşı mevcut olan Bursa'daki Atıcılar Meydanı'nı halka tahsis etmiş, ok atmalarını sağlamıştır. Vatandaşların ok atmalarına hizmet eden bu alanların ayrıca yeniçerilerin eğitim yapması bu meydanların başka kullanım amaçları arasında yer almaktadır. Fatih Sultan Mehmet ise İstanbul 'un fethi sırasında otağını kurduğu bu meydanın ok meydanı olmasını sağlaması ise okçuluğa verilen önemi göstermektedir (Kahraman, 1995, s.41).

Spor Kültürünü Yaşatan Bir Örnek: Ok Meydanı

Okçuluğun daha organize bir şekilde yapılmasını sağlayan Osmanlı ve Türk Spor Teşkilatının temelini oluşturan bugünkü karşılığı olan federasyon ve kulüpler o dönemin tekkeleri olarak bilinen yapılardır. Sportif amaçla kullanılan bu tekkeler meydanların özelliği itibariyle büyük ve geniş alanlara karşılık gelmektedir (Arabacı, 1999; Aydın, 2000). Vakıflar Genel Müdürlüğü, kıyıda Haliç ve Kasımpaşa sınırları ile Hasköy'den geçen dere ve Hasköy civarındaki sınırlı 1100 dönüm alana yayılan Okmeydanı'da o dönem bu amaçla vakfedilmiştir. Fatih'in oğlu II. Bayezid okçuluğu geliştirerek bu alana tam teşekküllü bir tekke kurmuş ve ismine Okçular Tekkesi denmiştir (Erkal, 1983; Fişek 1985; Köseoğlu, 1953).

Ok Meydanı tekkesinde meydan yönetiminden birinci derecede sorumlu kişi meydan şeyhidir. İlk meydan şeyhinin ise Akşemsettin olduğu söylenir. Sultan II. Bayezid döneminde ise bu göreve Şeyh Hamdullah gelmiştir. Şeyh Hamdullah iyi bir kemankeş ve tirgerdir. Yıldız havasıyla atılan Tozkoparan menziline 1105,5 gezik ki bu 671 metreye tekabül eden atışı ile bir rekor kırmış, dikilen menzil taşı günümüze kadar gelerek tarihteki yerini almıştır (Kunter, 1943; Öztekin, 1999).

Ok yarışlarının yapıldığı bu alanlar ise 1950'li yıllarda başlayan gecekondulaşma yüzünden tahrip olmuş ve bu tahribat giderek hızlanmıştır. Bu günkü kentleşme sonucunda ortaya çıkan şehirleşme sonucunda ortada yıkık bir minare mimberi ve yaklaşık 40 kadar tahribata uğramış nişan taşının bulunduğu görünüme sahiptir (Uzunçarşılı, 1995). Bu alanların korunması uzun mesafe okçuluğu için kullanılacak dünyaca ünlü tarihi bir mekâna dönüşmesine olanak sağlayacak niteliktedir (Güven 1992). Ayrıca Süslemeleriyle, işlemleriyle Türk kültürünü yansıtan, gelecek kuşaklara aktarılması gereken bu eserler çok sayıda insanın göreceği turistik bir mekânda olabilme özelliğini taşımaktadır.

Ok ve Yay Çeşitleri

Ok Çeşitleri. Osmanlı okları bilinen en kısa oklardır. Havada uzun süre kalmasını sağlayan hafifliği, sürtünmeyi en aza indiren incelik ve kısılalığı, çok uzağa gitmesinde önemli rol oynar. Fakat aynı özellikler okun yaydan çıkarken, savrulmasına, havada oynamasına, yahut yere değince kolayca kırılmasında sebep olabilir. Ama bu olmuyordu; çünkü güçlü kollardan çıkan yaylardan fırlayan oklar mermi gibi giderek hedefi deliyordu. Yarım metre kalınlığındaki kütükleri delip geçen oklar bulunduğu gibi deve çanları, su bardakları ve demir kahve havanlarını delen oklarda görülmüştür. Okun kısımlarını, insan vücuduna benzetilerek değişik adlar verilmiştir. Okun boyu

24 eşit kısma bölünmüştür. Çileye takılan gez kertiğinde itibaren ilk 4 kısma baş, başın bitimine boğaz 10.5-11 kısım gelen yerine göbek, boğazla göbek arasına göğüs, göbekten 17. Kısma kadar baldır, baldırdan uca kadar olan yani 17-24 kısım arasına ayak denir (Yücel, 1971, s. 276)

15. yüzyıl ve öncesinde kullanılan oklar kayın ağacından yapılmıştır. 15. yüzyıl ortasında kamış ok kullanılmaya başlanmıştır. 16. Yüzyılda her ikisi birlikte kullanılmakta ancak ağaç oklar çam ağacından da yapılmaktadır. Kamış oklar hem hafif hem de darbeye karşı daha dayanıklı bir yapıya sahiptir. Hindistan'dan gelen içi dolu, boğum araları geniş, dokusu sık olan özel bir kamış kullanılıyordu. Ok meydanlarının ilk menzilleri ise hep kamış okla açılmıştır. İlerleyen dönemlerde kamış oklar pahalılaşmış, 16. yüzyılın sonunda ise tamamen terk edilmiştir (Yücel, 1971, s. 367). Gövdesi kamış veya ağaç olan okların iki ek parçası vardır. Birinci parça ucundaki demirden yapılan ve adı Temren, diğeri arkasındaki gez yerine takılan yelek denilen tüyledir. Diğer taraftan savaş oklarının uçları demir; menzil, buta ve darp oklarının uçları ise demir, fildişi veya keçi boynuzundan yapılır (Kahraman, 1995, s. 366). Savaş oklarının temrenleri bıçak gibi bilenir ve kılıçlara su verildiği gibi su verilip çelik haline getirilir. Çeliğe az su verilirse temren kolayca eğilir, çok su verilirse kırılabilir olur. Su verme reçeteleri ustaların sırrıdır (Acar, 1946, s. 58).

Genel olarak Osmanlı döneminde kullanılan ok çeşitleri: Pişrev, Yeksüvar, Zergerdan, Karabatak Haki, Azmayış, Puta, İbriştir. Daha sonra bunlara Torba ve Hava Gezleri de eklenmiştir. Pişrev; ucunda kemik bulunan okların adıdır. Yeksüvar, Pişrev ismiyle de kullanılmaktadır ancak menzil okudur. Zergerdan; okunun boğazına ustasının nişanı olan işaret sargısının, altın telden sarılmasıdır. Haki oku, daha çok menzil idmanlarında kullanılır. Yeleğinin ise basık ve uzun olduğu belirtilmektedir. Karabatak oku; yeleğinde kuğu tüyü yerine karabatak tüyü kullanıldığı için bu şekilde isimlendirilir. Azmayış oku, deneme ve idman için kullanılan ok türüdür. Puta; ucu küçük kemikli nişan okudur. İbriş; idmanın bırakılmaması için, eskimiş puta ve haki oklarına ibriş yeleği vurularak elde edildiği belirtir. Torba Gezi; nişana atışlarda kullanılan çalışma okudur (Pakalın, 1972; Yücel, 1971, s. 26-27). Hava Gezi; menzil atışları için idmanlarda kullanılan bu okun temreni ve yeleği yoktur. Osmanlı döneminde ise, ok çeşitleri boy itibarıyla da Tarz-ı Has, Kiriş-i Endam ve Şem'i isimleriyle üç kategoriye ayrılır (Ayanoglu, 1974, s. 112).

Osmanlı ok ustaları genellikle 6 çeşit temren kullanmışlardır. Bir çeşidine yassı denir. Üçgen biçiminde olan bir çeşidi ise düşmana veya av hayvanlarına karşı kullanılır. Bir çeşidine Zeytuni denir ve puta ile Azmayış oklarına takılır. Ucu sivri değildir. Bir çeşidine Adeta denir, torba gezi oklarına takılır. Okların havada düzgün uçmasını ve ayağının üzerine düşmesine yarayan üç parçalı tüye yelek ya da sakal denir. Yelekler gezlerin dudaklarına yapııştırılan kuş kanatlarıdır. Seher kuşunun kanadından yapılan yelek takılan oklar, diğer kuşların kanadından yapılmış oklardan 100 adım daha ileriye gitmektedir (Kahraman, 1995, s. 366).

Görüldüğü gibi Türk okları üzerinde yapılan incelemelerden okların, boyu, kalınlığı, yapılış teknikleri, süslemeleri itibarıyla çok titizlik ve uğraş gerektirdiği anlaşılmaktadır. Türk okları bu özellikleri itibarıyla hedefe ve uzağa atışlarda, savaş ve savaş öncesi haberleşmelerde büyük rol oynamışlardır. Halen bile büyük hayranlık uyandıran ve kültür mirasımız okların bazıları Topkapı Sarayı'nda silahlar bölümünde bulunmaktadır (Gözaydın, 1976).

Yay Çeşitleri. Yayların biçimi ve yapısı gerek bütünüyle, gerekse ayrı ayrı kısımları bakımından kullanım amacına, kullanılan malzemeye, yapan ustaya göre bazı farklılıklar taşımaktadır. Yayların büyüklüğüne ve cinsine göre kabza boyları 9-11 cm arasında değişir. Tirkeş ve talimhane yaylarında ortalama boy 13 cm'dir. Menzil yaylarında bu ölçü 11 cm'e inebilmektedir. Ortalama

bir yay normal büyüklükteki bir elin genişliği kadardır (Yücel,1971, s. 260-261). Ok meydanlarında kullanılan yaylar genelde Arap ve Acem yaylarıdır. Yaylar kullanıldıkları yere göre 5 guruba ayrılır(Kahraman,1995, s. 375); (1) Atış Yayı: menzil atışlarında kullanılır. (2) Puta Yayı: Puta atışlarında kullanılır. (3) Darp Yayı: savaşlarda ve kütük darplarında kullanılır. (4) Temrin Yayı (haki): idman yapılırken kullanılır. (5) Kepaze Yayı: ok atmaya yeni başlayan gençlerin kullanılır

Okçuluk Adabı Ve Ok Meydanlarında Kurallar

*Okçuluk Adabı.*Osmanlı dönemi okçuluğunda adab, bütün atıcılar arasında aynıydı. Okçuluğun dışında,mertebeye bakılmaksızın herkesin adaba uyması ve saygısı gerekiyordu. Eğer bu adaplara muhaliflik edecek kişiler olursa, onlar yalnız bırakılır, konuşulmazdı (Yıldız, 1979).Okçuluğun dini temellerinin açıklandığı kısımda,bu adapların önemi hadislerde dile getirilmiştir.Ok atıcısının atış için gerekli malzemeyi yanında getirmesi gerekirdi. Ok meydanı olmazsa olmaz kurallarının başında: meydanda da kimse kimseyi diliyle ve eliyle rencide etmeyip ,kimsenin okunu ve yayına izinsiz yapışmaması gelmekteydi.Atışlar sırasında kabzası (atma ehliyeti) eski olan atıcıların öncelikli atması gerekirdi (Tayga, 1990).Okçular Tekkesinde yemek esnasında da oturuş adabı vardır. Menzil sahipleri sağ tarafta eskilik sırasına ve sicil defterindeki sıraya göre oturlardı. Menzile talip olanlar ile menzile hak kazananlar ise sol tarafta eskilik sırasına göre oturlardı.Ok meydanlarında yaşanan bu adap ile;kemankeşlerin saygınlığını sağlamak ve korumak (İrtem, 1939),birbirlerine davranışın ve yardımlaşmanın gereğini hatırlatmak,bu geleneklerin devamını sağlamak istenmiştir (Kunter, 1938).

Ok Meydanlarında Kurallar

Osmanlı İmparatorluğu'nda ok meydanlarının tesis edilmesi,yönetici-personelin varlığı çeşitli yarışmaların düzenlenmesi kural ve kaidelerin konulmasını gerektirmiştir. Osmanlı döneminde ok meydanlarında uygulanan kurallar 'Atıcılar Kanunnamesi ' ismiyle risale haline getirilmiştir.Kahraman'a göre (1995, s. 29), Osmanlı Devleti'nde yetkili ve bilgili kişilerin bir araya getirilmesi ile oluşturulan bir kurultay tarafından ilk Osmanlı Kanunu'nun *Atıcılar Kanunu* olduğunu belirtmektedir.29 sayfa ve 19 fasıldan oluşan bu kanun ilk önce sporcuların nefislerini terbiyeyi ön planda tutarak ok meydanı ile ilgili ve okçuya lazım olacak bilgileri içermektedir.Bu kanunun ilk Osmanlı Kanunu olması ise bugün için muazzam bir örnek teşkil etmektedir.Ok meydanlarında uygulanan kuralların hepsi bu kadarla bitmemektedir.Kesin ve belirli olanlardan bir kaç başlıklar altında ele alınıp, açıklanmıştır. Aşağıdaki hususların olması kuralla kanun gereği belirlenmiştir (Acar, 1946, s. 66-69; Atabeyoğlu,1988, s. 24; Ayanoğlu, 1974, s. 13; Kunter, 1942, s. 16-17):

1. Kemankeş Namzedi Olabilme: Kemankeş namzedi olacak kişi hakkında inceleme yapılır,uygun görülürse aday olabilirdi. Kimliği belirsiz,yalancı,akılsız kişilere atıcılık öğretilmez, bu bilgi saklanırdı.
2. Okçunun Üstadının Olması Şartı:Kemankeş namzedi için uygun olan şahıslar,usta bir okçuya biat ederlerdi.
3. Kabza Alabilmede Şartlar:Okçuluğa başlayan kişinin,bir ustaya çırak olduktan sonra çalışmalar yapması gerekirdi. Çalışmaları yapar sonunda 900 geze (547m)pişrev oku ve 800 geze (486m)azmayış okunu atarak ustasından icazet alır,okçular siciline kayıt olur,böylelikle kabza almış olurdu. atış idmanları tarımla uğraşanların da katılabileceği tarihlerde pazartesi ve perşembe günleri yapılırdı.Meydan gününde yapılacak bu atışlara ikindi namazından sonra başlanırdı.Çırak önce gevşek yayla çekip bırakma çalışma-

- sı yaparak kol kaslarını geliştirir daha sonra torba gezine atış yaparak doğru atış becerisi kazanmaya çalışır. Ustası olmadan meydana atış denemesi yapamaz, 900 geze atar hale gelince de tanıklar önünde atarak kabza alır.
4. Menzil (Rekor) Atışlarında İzin Şartı: Menzile talip olan atıcı önce ihtiyarlara gelip ihtiyarlar, duanız ve izniniz ile layık isem filan menzile talibim demesi gerekiyordu. İhtiyarlarda bu kişinin layık olduğuna karar verirse, dua edip izin verirlerdi.
 5. Menzil Açmada Şartlar: Menzil açmak, 900 gez mesafeden daha ileriye ilk defa ok atmaya denir. Menzil açmak isteyen kemankeş öncelikle rüzgarın yönüne göre menzil seçerdi. Menzil açabilmesi için; atışın mevcut menzilden daha uzağa gidip gitmediğine, yeni bir menzile gerek olup olmadığına, başka bir menzili etkileyip etkilemeyeceğine, okun menzili aşip aşmayacağına bakılması gerekirdi. Menzil açma izni alan okçu; atış yapacağı yere önce ayak taşı diktirir ve sürekli çalışarak 900 gezden yüksek atarsa ana taşı diktirebilirdi.
 6. Menzil Alma (Menzil Bozma) Şartları: Daha önce dikilmiş bir menzil taşı aşip ondan uzağa oku atarak rekor kırmaya menzil almak yada menzil bozmak denir. Yeni menzil alan kişinin okunun saplandığı yere en az altı ay içinde taşı dikilirdi.
 7. Menzil Ölçümü: Osmanlı Türkçesi'nde Farsça gez sözcüğünün ok boyu, arazi ölçümlerinde kullanılmak üzere belirli boyda hazırlanmış iki başlı mühürlü urgan veya iki başlı damgalı zincir, çekül ipi, arşın ve endaze anlamlarında kullanılır. Öte yandan açık arazide uzaklık ölçmenin birimi genellikle adımdır. Pek çok kitabede menzil uzunluğu hatve (adım) sözcüğüyle verilmektedir.
 8. Havacıların İşaret Şartı: Okçuların rekor ve uzun mesafe atışlarında, okların muhtemel düşecek olduğu yerlerde Havacı denilen bir nevi hakemler bulunurdu. Havacıların mesafelere göre çeşitli işaret şartları vardır.
 9. Müsabakalarda Rüzgârın Etkisi: Menzillere önceleri atıldığı rüzgârın adı verilmekteydi. Aynı rüzgârla daha başka menzillerde açılmaya başlanınca, açan kişinin adıyla anılır olmuşlardır.
 10. Tasdik İşleminde Mühür: Ok meydanlarındaki Okçular Tekkesi'nin dört çeyrek parçadan oluşan mühürü vardı. Bu parçalar 4 üstad ve pir kemankeş kişide bulunur, parçaları birbirine bağlayan sap kısmı da Okçular Tekkesi'nin Şeyhi tarafından korunurdu. Tasdik ve tescil işlemleri gerektiğinde bir araya getirilir ve mühürlenirdi. Bir kişinin dahi itirazı olsa, mühür tamamlanmaz ve tasdik gerçekleşmezdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Okçuluk Sporuna ve Çeşitleri

Okçuluk Sporuna. Okçuluk tekkeleri, yönetmelikleri seçimle iş başına gelen yönetici kadroları ve sicile kayıtlı çok sayıda üyeleriyle birer spor kurumudur. Aynı zamanda dünya spor tarihinde yer alan ilk spor kuruluşları arasındadır. Bu kurumlarda okçuların yalnızca iyi birer atıcı olmaları yeterli görülmez, ayrıca tam bir sportif ahlaka sahip olmaları istenirdi (Acar, 1946, s. 57). Sportif okçuluğun (1) Hedef ve (2) Menzil olmak üzere iki ana türü bulunmaktadır.

(1) *Hedef Okçuluğu.* Hedef okçuluğu, ava ve düşmana isabetli atış hüneri kazandıran talimlerden doğmuştur. İçinde hızar talaşı ve pamuk çekirdeği dolu bir torba bulunan ok sehmasına yapılan atışlar, hedefe kuvvetli ok atma yeteneği kazandırır. İdman torba gezi denilen oklarla yapı-

lır(Acar,1946, s. 58). Levhanın delinebilmesi uzun süren torba idmanlarının sonunda mümkün olabilmektedir. Tarihsel kayıtlardan,menzil okçularının,örneğin Sultan 4. Murat'ın (1623-1640) yarım parmak kalınlığındaki demir levhaları delebildiği bilinmektedir.İkinci tür hedef atışı,gemi direği gibi çok yüksek bir direğin tepesine yerleştirilen kabaklara atla dörtünela giderken yapılan atışlardır.Atışların yapıldığı geniş alana kabak meydanı denir.Hedef okçuluğunda çok kullanılan bir başka nişangâh çeşidi de puta yapılmaktadır (Kunter,1942, s. 13). Puta bir yere asılan veya ağaç sırığa tutturulan,içi pamuk çekirdeği veya hızar talaşı dolu, deriden yapılmış,armut biçiminde yassı bir torbadır. Puta atışları puta okuyla yapılır.

(2) *Menzil Okçuluğu*.Menzil okçuluğunda esas olan, oku olabildiğince uzağa atmaktır.Osmanlı devletinde yalnızca bu amaca ayrılan ve bir vakıf kurumu olarak çalışan ok meydanları vardır. Bu meydanlarda menzil atışları ön planda gelir,bir ölçüde hedef atışları da yapılırdı(Acar, 1946).

SONUÇ

Üç kıtaya egemen olmuş, Türküyle, Müslüman'ıyla geniş coğrafyalara sığımış dev bir imparatorluğun adımını attığı yere sporun tohumunu tekkeler aracılığıyla dikmesi ve inançlarını sporda da yaşaması, Moğolların Azrail'i korkutup hastalarını iyileştirmek için gökyüzüne ok atması ya da şamanların gökyüzüne yay ve ok aracılığıyla çıkması gerek yaşam biçimi gerekse inancı gereği oka,yaya ve okçuluğa bakış açılarını göstermesi açısından ciddi fikir vermektedir. Okçuluk, okçu uluslar için bir ibadet, ahlakları içinse bir kalkan haline geldiği görülmektedir. Çin kaynaklarında Uygurların,Hunların vızıldayan oklar attığına değinilmesi okçu ulusların inancının, iç seslerinin Allah'a yükselişidir. Diğer taraftan, toplumsal yaşamın dinamolarını oluşturan güven,dürüstlük,iyi insan olma gibi kişilik özellikleri sporculuktan önce gelmektedir.

Spor Tekkeleri başta okçuluk olmak üzere ahlak ve kişilik açısından terbiyenin ve talimin bir arada olduğu, üste saygısızlığın kabul edilemeyeceği,sevginin temel alındığı kardeşlik kurumlarıdır.Osmanlı; günümüz olimpiyatlarındaki halkaların sözde kardeşliğini yüzyıl önce özde sağlamıştır. Netice itibariyle okçular tekkesi bugün içinde bulunulan çağın hem kültürel hemde sportif özelliklerini yansıtmaktadır. Dikilen taşlar;genel tasarımları,süslemeleri ile Osmanlının heykelleri olarak kültürümüzün, örfümüzün temsilcisi olmuştur.

Her ülkenin Ulusal Olimpiyat Komitesi ile Olimpiyatlara katıldığı ve Dünyada 200 dolaylarında Ulusal Olimpiyat Komitesi bulunan Olimpiyat Oyunlarında da okçuluğun yeri bulunmaktadır. Başka bir bakış açısıyla ise, günümüzde düzenlenen olimpiyatların ortaya çıkış amacı bundan yıllar önce birçok milletin kardeşçe yaşadığı topraklarımızda, zaten yüzyıllar önce bu gibi spor dallarıyla yapılması hedeflenmiş ancak federasyonel yapıya kavuşmadan daha yerel düzeyde kalmıştır. Ancak bu yerellik gerek vakıf faaliyetleri gerekse adaplarla özünü korumayı başarmıştır. Burada bizlere düşen görev tarihsel ve kültürel dokusu bulunan ok ve yaycılık da dâhil diğer değerlerimizin korunmasını, yaşatılmasını ve daha ileriye götürülmesini sağlamaktır.

KAYNAKLAR

- Acar, M. (1946). *Osmanlı'da Sportif Atıcılık Nişan Taşları*. Ankara:Dekar.
- Afyon,Y.A.,&Tunç,A.(1997) *Beden Eğitimi ve Spor Tarihi*. Konya: Damla.
- Arabacı,C.(1999).*Osmanlı Spor Kuruluşları-Vakfi İlişkisi*. Konya: Osmanlı'da Spor Sempozyumu.
- Arbak,P.(1965). Ok ve okçuluk hakkında bibliyografya.*Türk Kültürü*, 22, 134-136.

- Atabeyoğlu,C.(1988).*Okçuluk Tarihi*.İstanbul:Türk Spor Vakfı.
- Atabeyoğlu,C.(1991). *Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi*.İstanbul: Fotospor.
- Ayanoğlu,İ.F. (1974). Okmeydanı ve Okçuluk Tarihi. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Aydın,H. (2000).Türk Yay ve Okları. *Türk Dünyası Tarihi ve Kültür Dergisi*,9, 165.
- Canan,İ.(1979).*Hız Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, Ankara: Gaye.
- Eberhard,W.(1947).*Çin Tarihi*.Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Erkal,M.(1983).*Sosyolojik Açısından Spor*.İstanbul: Filiz.
- Fişek,K.(1985). *Türkiye Spor Tarihi*.İstanbul: Gerçek.
- Göksu,E.(2013). *Okla Yükselen Millet Türklerde Ok ve Okçuluk*. Konya:Kömen.
- Gözaydın,N.(1976).Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Ok Çeşitleri ve Özellikleri, *Geleneksel Türk Sporları Seminer Bildirileri*, Ankara,1-8.
- Güven,Ö.(1992).*Türklerde Spor Kültürü*.Ankara:Atatürk K.M.
- Güvenç, B. (2003). İnsan ve Kültür. İstanbul: Remzi.
- İrtem.S.(1939).*Türk Kemankeşleri*. İstanbul: Ülkü.
- Kafesoğlu,İ.(1984).*Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi.
- Kahraman,A. (1995).*Osmanlı Devleti 'nde Spor*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Karadeniz, S. (2007). Gelenek Üzerine Bir Okuma Denemesi “Geçmişle Gelecek Arasında Gelenek”, *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Kitoloji Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 29-47.
- Köseoğlu,N.(1953).*Fatih Sultan Mehmet ve Okmeydanı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kunter,H.(1938). *Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Cumhuriyet.
- Kunter,H.(1942). *Atıcılar Kanunnamesi*.Maarif Matbaası,tarih vesikaları,say/2.
- Kunter,H.(1943).*Okmeydanında Eski ve Yeni Çalışmalar*.Ülkü yeni seri,III/31.
- Kurat, A. N. (1972). *Türk Kavimleri ve Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Mengütay, S. (1997). *Morpa spor ansiklopedisi*, 2, 156-249, İstanbul: Morpa Kültür.
- Öztek,İ. (1999). *Osmanlı Spor Kuruluşları-Vakıf İlişkisi*, Konya: Osmanlı Devletinde Spor Senpozyumu.
- Öztuna,Y. (1998). *Türkiye Tarihi*.Ankara: Hayat.
- Pakalın,M.(1972). *Osmanlı Tarih Deyim ve Terimler Sözlüğü*.İstanbul: M.E.
- Roux, J. P. (2010). *Türklerin Tarihi: Pasifikten Akdenize 2000 yıl* (Çev: Kazancıgil, A., & Arslan-Özcan, L.). İstanbul: Kabalcı.
- Sözlük, B. L. (1991). *Büyük Ansiklopedi*, İstanbul: Milliyet.
- Spor Ansiklopedisi(1991).*Milliyet Spor Ansiklopedisi*. İstanbul: Milliyet.
- Sümer,F.(1992).*Oğuzlar*.İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları.
- Tayga,Y.(1990).*Türk Spor Tarihine Genel Bakış*. Ankara: MEB.

- TDK., (2005). *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tunç,A.(2000). *Osmanlı Devleti'nde Spor Okçuluk* (Yüksek Lisans tezi), Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- Turan,O.(2015).*Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul: Ötüken.
- Uğurlu, S. (2010). *Gelenek ve Kimlik İlişkisi*, (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Uzunçarşılı,İ.(1995).*Osmanlı Tarihi*.Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Vatandaş, C. (2004). *Ulusal Kimlik Türk Ulusçuluğunun Doğuşu*, İstanbul: Açılım kitap.
- Yıldız,D. (1979).Türk Spor Tarihi. İstanbul: Ser.
- Yücel,Ü.(1971). Kültür Tarihimizde Okçuluk Sanatı ve Müesseseleri, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi.